
Književna poročila

rusalk ali kozonogov, ne Fragonardovih ali Boucherovih gospodičen, ampak domačinko z jezera Titicaca, osla na polju, šaholjan ali magnolijo na stebalu, Ande, Amzonko, veletok Orinoco s petdesetimi ustji ter mu kliče koncem soneta Las bocas del Orinoco:

Bodi pozdravljen, Zmagoslavitelj: hitiš
Mi na vozu od srebra žvenketajočem
V morje in petdeset bičev mi v dlani vihtiš!

(Konec prih.)

KNJIŽEVNA POROČILA

France Stelè: Oris zgodovine umetnosti pri Slovencih. (Konec.)

Referat Korak dalje v zavestnem podčrtavanju slovenstva je storil Langus, pravi baročni potomec, stoječ daleč izven svoje dobe. V njegovih delih prevladuje nepristna monumentalnost in sentimentalna vsakdanjost. Do iskrenega izraza globljega doživetja se le redko povzpne, a oblikovno je precej siromašen. Zgodovinarju bo važno, po svojem prizadevanju podati slikam domač, slovenski karakter vsaj v zunanostih. Pravega, zares občutenega vsebinskega slovenstva pa tudi v njegovih delih še ni. Bil je prvi slovenski upodablajoči umetnik, ki je stal v intimnih stikih s sodobnimi kulturnimi delavci, obenem ga pa, kar v »Orisu« ni dovolj poudarjeno, lahko imenujemo prvega našega pretežno posvetnega slikarja, tudi po duhu. Važnost, ki jo avtor pripisuje Langusu, se mi zdi močno pretirana in neutemeljena.

Langus na potomce ni imel nobenega posebnega vpliva. Brez notranje zveze z njim in med seboj so nastopili mojstri, ki so — po večini srednjih umetniških zmožnosti — brezdušno ponavljali tuja gesla. Bili so brez jasnega cilja in zavestnega skupnega hotenja, a poglavitni, često nedosegljivi in nedoseženi ideal jim je bila korektna forma. Bili so to formalno zapozneli klasicisti, v bistvu deloma romantiki, deloma realisti, a vsi odrastki starega baročnega debla, toda brez čara velike osebnosti in prepričevalne impulzivnosti. Stika s svojim narodom in dobo, prekipevajočo narodnostne zanesenosti, niso našli, a ker lastne moči ni bilo v njih, so nam danes skoro brez izjeme že popolnoma tuji in nezanimivi.

Šele tik pred koncem 19. stoletja se pojavi v tesni duhovni zvezi z razmahom na slovstvenem in glasbenem polju tudi v upodablajoči umetnosti gibanje, kakršnega slovenska zgodovina še ni zabeležila. Nastopi krog umetnikov z enim velikim skupnim ciljem, ki se zavedajo važnosti svojega hotenja in odgovornosti napram narodu in ki streme za tem, da upodablajoči umetnosti pribore pripadajoče ji mesto v celokupnem ustroju narodove duševnosti. Prvič v zgodovini se je slovenstvo pojavilo v umetnosti s trdnim namenom, ustvariti svojo lastno obliko za izražanje umetnostnih doživetij. Pod geslom impresijonizma je peščica samo-umetnikov položila prve temelje organski stavbi slovenskega slikarstva, odkoder naj se oplode tudi vse ostale panoge upodablajoče umetnosti. Nastopila je organizirano kot skupina in samostojen ter po svoji notranji vrednosti enakovreden faktor javnega življenja. Prvikrat se je ob nastopu impresijonistov zavedel narod, da je upodablajoča umetnost prevažen del celokupnega narodovega udejstvovanja, ki bi brez nje ostalo neharmonično in nepopolno. Z nastopom 20. stoletja je bil led prebit: imeli smo že prej slovenske umetnike, z nastopom impresijonistov smo dobili slovensko umetnost.

Književna poročila

Poskus vrednotenja sodobnih umetnostnih struj, ki zaključuje knjigo, po mojem mišljenju ne sodi več vanjo. Poglavitni del naloge: orisati historične konture razvoja, je avtor v glavnem zadovoljivo rešil, dasiravno v izvajanju po večini preveč poudarja zgolj tehnično plat na škodo vsebinske, dočim zanemarljivo raziskovanje psiholoških vzrokov, odločilnih za postanek posamezne umetnine in slogovne oblike sploh. Samo kot primer naj omenim duševno komplicirano dobo kasnega srednjega veka z vso svojo mistiko in globoko zasidranim verskim čuvstvovanjem, ki je tudi pri nas rodila mnogo uvaževanja vrednih del, katerih bistva pa vse skrbno avtorjevo opisovanje in vestno razlaganje njihovih formalnih značilnosti ipak bralcu ne more raztolmačiti. Isto velja za dobo Layerja pa tudi Langusa. Točnost slogovne opredelitve in pravilnost časovne določitve umetnostnega spomenika je v slični publikaciji sicer potrebna kot temelj raziskavanja od avtorja načetega, še nerešenega problema slovenstva v njem, ne sme pa postati cilj in namen delu.

Na vprašanje, ki se vsiljuje neprestano: kako se javlja slovenski značaj v umetnosti? — Steletova knjiga ne vé odgovora, a škoda je, da nam avtor tudi ne pove, v čem sploh vidi značaj slovenstva. Da umetnine, nastale od umetnikov naše krvi in na domačih tleh, neizogibno nosijo poseben slovenski kolorit, je vsakomur jasno in ga tudi vsi občutimo, čeprav ga morda z razumom še ne moremo objeti. «Oris» nas pouči, da se v preteklosti tudi notranji izraz umetnostnih spomenikov po večini zлага s sočasnim evropskim izrazom, kot to velja še posebno za zunanje njihovo lice, da pa ipak zunanjim vplivom ne sledi v vsem. Utemeljitev teh diferenc pogrešam, uverjen sem pa, da niso zgolj slučajni vnanji povodi povzročili te različnosti, ki je brezdvomno utemeljena globlje v posebnih časovnih in krajevnih okoliščinah, predvsem seveda v narodovem značaju.

Avtor je v knjigo natrpal silno dragocenega, splošnosti večinoma neznanega materiala, ki pa vsled svoje preobilice bralcu kvari jasen pregled razvojne črte. Nedostatek je tem občutnejši, ker je število ilustracij, ki so dodane sicer prav okusno opremljeni knjigi, premajhno. Slike so še precej jasne, a premajhne in nepregledne. Želel bi si vsaj nekaj risb tlorisov in celotnih vedut, predvsem tudi profanih zgradb in skulptur, ki so sploh precej zapostavljene.

Steletov «Oris» je smelo, a zaslužno delo. Ostala bo ta knjiga kot dokument pisateljevega poskusa še tedaj, ko bodo njene ugotovitve znanstveno morda postale nevzdržne in obdržala bo svoj pomen kot simbol dobe, ki ji je po avtorjevih besedah neizbrisni znak: «neugasna želja po boljšem spoznanju naše preteklosti».

K. Dobida.

Pastuškin: Križev pot Petra Kupljenika. Zgodovinska povest. V Ljubljani, 1924. Izdala Zveza kulturnih društev. Založila Tiskovna zadruga. (Prosveti in zabavi, 9. zvezek.) Str. 83.

Drobneč, ali dobro. Tako bi se smela na kratko glasiti sodba o pričujočem delcu, ki častno uvaja Pastuškina med leposlovce (Jurčič, Pregelj, Tavčar), baveče se z dobo prve slovenske pismenosti.

O protagonistu povesti, hudem luteranu, kranjskem predikantu Petru Kupljeniku, ni mnogo poročil ohranjenih. V Glaserjevi Zgodovini slovenskega slovstva (I, 75) utegneš citirati zgolj opazko, da je bil duhovnik v Lescah. Loški oskrbnik Hohenburg ga je dal kot nepopoljšljivega krivoverca napasti in zapreti. Peter mora na prvo postajo svojega križevega pota, v tolminsko ječo. Ker mu posvetna in cerkvena gosposka ne moreta z obtožnico prav do živega, mu nastavijo